

UDK 27-43-284-4(497.5):327.39(4-67EU)

Primljeno: 29. 2. 2012.

Prihvaćeno: 17. 12. 2012.

Izvorni znanstveni rad

(NE)UGROŽENOST HRVATSKIH KRŠĆANSKIH I CRKVENIH KORIJENA U EUROPSKOJ UNIJI?

Josip GRBAC

Teologija u Rijeci – Područni studij Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
Tizianova 15, 51 000 Rijeka
jrbac@rijeka.kbf.hr

Sažetak

Kršćanski i crkveni korijeni koji su oblikovali etos hrvatskog naroda kroz povijest sve do današnjih dana dadu se promotriti na više razina. Prva razina je individualna i osobna svijest većine hrvatskih građana koji su svoju religioznost, crkvenost i pripadajuću etiku živjeli dosljedno, prkoseći svim izazovima vremena. Druga razina kršćanskih i crkvenih korijena jesu svi oni izvedeni oblici života koji su zaživjeli u tradiciji, kulturi, umjetnosti i folkloru. Treća je razina strukturalna, tj. oživotvorenje individualnih vjerskih i etičkih načela pojedinaca u strukturama društva i zajednice, počevši od obitelji preko struktura šire društvene zajednice pa sve do najviše zakonodavne razine države. Ti će kršćanski i crkveni korijeni ulaskom Hrvatske u Europsku uniju doživjeti velike preinake. To, međutim, ne znači da će samim time biti ugroženi. Problem (ne)ugroženosti kršćanskih korijena nije samo i prvenstveno pitanje očuvanja »kršćanske duše« hrvatskih građana. Na prvoj razini ova je »duša« već poprilično nagrizena procesima globalizacije koji su zahvatili hrvatsko društvo. Za to ima bezbroj primjera kako na planu prakticiranja vjere kultom tako i na planu osobnog morala. Isto tako ne može se očekivati da će kršćanski korijeni na drugoj razini pretrpjeti veliku štetu. Ti oblici religioznosti na planu tradicije, kulture i folkloru, koji su tijekom povijesti postali gotovo mitološki, bit će svakako oslabljeni, ali to i ne mora predstavljati veliku opasnost za život hrvatskih građana, njihovu religioznost i Crkvu. Problem je uvidjeti jesu li ugroženi oni kršćanski i crkveni korijeni koji su u hrvatskom narodu povijesno bili u temeljima nekih struktura i koji su nadahnjivali rješenja na političkom, gospodarskom, socijalnom i kulturnom planu. Drugim riječima, ključno pitanje (ne)ugroženosti odnosi se na problem hoće li religiozni korijeni u svijesti hrvatskih građana unutar Europske unije moći biti dovoljno jaki da utječu na strukture društva i države, na zakonodavstvo, politiku i gospodarstvo. Valja npr. sagledati mogućnost ugroženosti kršćanskih korijena na području

socijale ukoliko se socijalna problematika svede samo na problem financiranja i potpuno odvoji od principa solidarnosti koji je temelj kršćanske socijalne politike. Svakako će nova situacija utjecati na odnos vjerskog identiteta i onoga nacionalnog. No, može se očekivati da će ulazak u Uniju pospješiti stvaranje društvene solidarnosti i ostalih društvenih kreposti kao što su tolerancija, transparentnost, supsidijarnost, ali i pospješiti razvoj javnog mnijenja u Crkvi. Konačno, važno je razmotriti kako ulazak u Europsku uniju može pružiti veliku pastoralnu korist našoj domovinskoj Crkvi na raznim područjima njezina djelovanja.

Ključne riječi: kršćanski i crkveni korijeni, (ne)ugroženost, Europska unija, identitet, ksenofobija, solidarnost, supsidijarnost, društvene kreposti, bioetika, Crkva u Hrvatskoj.

Uvod

»Od samih početaka, vaš narod pripada Europi te joj, na poseban način, daje doprinos u duhovnim i moralnim vrijednostima, koje su kroz stoljeća oblikovale svakodnevni život kao i osobni i nacionalni identitet njezine djece.« Te je riječi 4. lipnja 2011. godine na samom početku svojega pohoda Hrvatskoj izrekao papa Benedikt XVI. u zračnoj luci u Zagrebu. Bile su to riječi odgovora Pape na pozdrav predsjednika države dr. Ive Josipovića, koji je za Hrvatsku rekao da je »zemlja s dugom kršćanskom tradicijom, s katoličanstvom kao bitnim elementom nacionalnog i kulturnog identiteta većine svojih građana«.

Već prije samoga pohoda svjetski su mediji, kao npr. France Presse, stavili naglasak na to da će Papa u Hrvatskoj braniti europske kršćanske korijene. CNN je tvrdio kako će Papa ponoviti poruku Ivana Pavla II. da je »kršćanstvo odgovor na izazove s kojima je zemlja suočena jer joj nudi čvrste temelje univerzalnih vrijednosti, kao što su poštivanje ljudskog života i digniteta, vjerska sloboda i solidarnost«. I glasnogovornik Svete Stolice otac Federico Lombardi naslućuje da će u Papinim govorima »zasigurno biti riječi o kulturi, tradiciji i identitetu hrvatskoga naroda, a isto tako i o očekivanjima u pogledu učlanjivanja u Europsku uniju«. Sve je to bilo na tragu riječi pape Ivana Pavla II. kako će »bogata baština Hrvatske sigurno pridonijeti učvršćenju Unije, bilo kao upravne i teritorijalne cjeline, bilo pak kao kulturne i duhovne stvarnosti«¹.

¹ Govor pape Ivana Pavla II. na krčkom aerodromu prigodom trećeg posjeta Republici Hrvatskoj 5. VI. 2003. godine. Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Pismo hrvatskih biskupa u povodu pristupnih pregovora za ulazak Hrvatske u EU, br. 16, u: [www. Hrvatska biskupska konferencija/Dokumenti](http://www.Hrvatska_biskupska_konferencija/Dokumenti) (19. III. 2010.).

1. Odnos vrijednosti i norme

Postoje, dakle, neki kršćansko-crkveni korijeni hrvatskog naroda. Jesu li to samo one univerzalne vrijednosti, sustav ljudskih prava i sloboda, koje su načelno prisutne u svim temeljnim dokumentima Europske unije? Postoje li neki takvi korijeni koji su »specifični« za hrvatski narod i bez očuvanja kojih ulazak u Europsku uniju može značiti razvodnjavanje u vjerskom i nacionalnom smislu?

Načelno, vrijednosti koje su prisutne u dokumentima Unije prisutne su i u svim temeljnim dokumentima Republike Hrvatske, od Ustava pa sve do zakona koji reguliraju svakodnevni život građana.

No, problem se nazire u tome kako zamišljamo odnos vrijednosti s jedne strane, dakle korijena koji su s vrijednošću povezani, i norme s druge strane. Kada govorimo o vrijednostima i korijenima, ne mislimo na apstraktne pojmove, nego na vrijednosti i korijene koji bi trebali biti sposobni motivirati čovjeka da se aktivno zauzme za rješavanje određenih problema vezanih uz dotičnu vrijednost. Kada govorimo npr. o vrijednosti obitelji, onda mislimo na to koliko su pojedinac i zajednica spremni uložiti napora i truda, sredstava i rada u promociju i očuvanje ove vrijednosti. Drugim riječima, vrijednost mora biti sposobna, tj. dovoljno prisutna u svijesti ljudi da može utemeljiti normu ponašanja. Ako neka vrijednost, bez obzira koliko ona značajna bila, ne znači više nikome ništa te kao takva ne može biti temelj nikakve norme jer nitko do nje ne drži pa ni do norme koja tu vrijednost ostvaruje, ona ne može biti smjernica društvenog života. Upravo ta činjenica može djelovati zabrinjavajuće. Ako, naime, statistike pokazuju da su neke vrijednosti drastično pale na ljestvici vrijednosti koje su značajne u svijesti ljudi, može se dogoditi da one postupno postanu beznačajne u praksi i da nitko više ne vidi potrebu na te vrijednosti navezati neke norme. Ta bi se sudbina mogla dogoditi nekim normama na planu spolnog morala (predbračni odnosi, pobačaj, umjetna oplodnja), ali i na planu društvenog morala (vrednota poštenja nestaje pred agresijom korupcije koja postaje nova društvena »krepost«, vrednota solidarnosti gasi se pred agresijom individualizma itd.).²

2. Što su kršćanski i crkveni korijeni?

Sama vrijednost koja nije primijenjena na individualnoj i društvenoj razini ne može se nazvati korijenom na kojem izrasta život. Kršćanski i crkveni korijeni

² Usp. Europsko istraživanje vrednota – EVS 1999. Podatci za Republiku Hrvatsku. Djelomično izvješće, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 2; Pero ARAČIĆ – Gordan ČRPIĆ – Krunoslav NIKODEM (ur.), *Postkomunistički horizonti*, Đakovo, 2003.

hrvatskog naroda nalaze se, dakle, u ovom međuprostoru između apstraktne norme i njezine primjene. Ta se primjena, pak, odvija na više razina.

Prva razina je individualna i osobna svijest većine hrvatskih građana koji su svoju religioznost, crkvenost i pripadajuću etiku živjeli dosljedno, prkoseći svim izazovima vremena. Ti se korijeni dađu naslutiti iz vjerske prakse koju građani njeguju, kao što su pohađanje mise, briga za Crkvu, pristup sakramentima, odgoj djece, ali se u tome ne iscrpljuju. Oni, naime, mogu postojati i kod onih građana koji su zapostavili vjersku praksu, ali na individualnoj razini »dišu« kršćanskim duhom u svim segmentima svoga života. To su oni ljudi za koje je Benedikt XVI. prilikom posjeta Njemačkoj rekao da mogu biti, u kvalitativnom smislu riječi, bolji kršćani od onih koji formalno obavljaju sve vjerske i crkvene dužnosti. Ti su korijeni na prvoj razini bili živi i za vrijeme dugotrajne komunističke vladavine i preživjeli su unatoč svim teškoćama. Jedina mogućnost očuvanja kršćanskih i crkvenih korijena hrvatskog naroda postojala je na toj individualnoj razini.

Druga razina kršćanskih i crkvenih korijena jesu svi oni izvedeni oblici života koji su zaživjeli u tradiciji, kulturi, umjetnosti i folkloru. Ti su korijeni bili potiskivani u vrijeme komunizma a procvjetali su dolaskom demokracije i nastavljaju bujati u hrvatskom narodu. Iako se sve te oblike ne može nazvati autentičnim kršćanskim i crkvenim korijenima, oni su itekako pridonijeli da se na jedan populistički, katkada jedini mogući, način u javnosti prikaže svoj kršćanski identitet.

Treća je razina strukturalna, tj. oživotvorenje tih individualnih vjerskih i etičkih načela pojedinaca u strukturama društva i zajednice, počevši od obitelji preko struktura šire društvene zajednice pa sve do najviše zakonodavne razine hrvatske države. To je problem moderne demokratske hrvatske države. S obzirom na to da se većina hrvatskog stanovništva deklarira katolicima, bilo bi logično očekivati da će se barem osnovne teze jedne kršćanske etike ogledati u modernom hrvatskom zakonodavstvu na svim poljima, od socijale do bioetičkih pitanja.

3. Ugroženost hrvatskih kršćanskih i crkvenih korijena?

Problem (ne)ugroženosti kršćanskih korijena nije samo i prvenstveno pitanje očuvanja »kršćanske duše« hrvatskih građana. Na toj prvoj razini, onoj individualnog življenja vjere i susljedne etike i morala, kršćanski i crkveni korijeni doživjet će svakako dodatnu krizu ulaskom u Europsku uniju. *Milieu* unutar većine europskih zemalja nije takav da će potaknuti praktično življenje vjere.

No, tome nije razlog samo Europska unija. Na toj prvoj razini individualna kršćanska »duša« već je poprilično nagrizena procesima globalizacije koji su zahvatili hrvatsko društvo. Za to ima bezbroj primjera kako na planu prakticiranja vjere kultom tako i na planu osobnog morala. Dovoljno je podsjetiti na rezultate brojnih istraživanja iz posljednjih godina koji na to ukazuju. Naravno, govorimo o životu u skladu s vlastitim korijenima, o onom međuprostoru koji vrijednosti pretvara u praksu. Ta je razina problematična. Podsjetimo samo na činjenicu da veliki postotak hrvatskih građana smatra da je život svetinja i zaslužuje apsolutnu zaštitu, a gotovo isti postotak građana smatra isto tako da treba legalizirati pobačaj. Drugim riječima, mi smo već odavno ušli u proces u kojem za mnoge ljude u Hrvatskoj kršćanski korijeni znače samo formalno zastupati neke vrijednosti, ali ne znače dosljedno ih živjeti. Tu nam ulazak u Europsku uniju ne može ništa ugroziti, jer smo se već sami ugrozili.

Isto tako ne može se očekivati da će korijeni na drugoj razini pretrpjeti veliku štetu. Oblici religioznosti na planu tradicije, kulture i folkloru, koji su tijekom povijesti postali gotovo mitološki, bit će svakako oslabljeni, ali to i ne mora predstavljati veliku opasnost za život hrvatskih građana, njihovu religioznost i Crkvu. Europska unija njeguje izvedene oblike religioznosti i katkad ih predstavlja kao izričaj istinske narodne kulture. Ona je dokazala da je spremna izdašno financirati populističke i folklorističke izričaje religioznosti. Štoviše, pojavit će se problem što će sve više ljudi takve oblike religioznosti poistovjetiti s pravom religioznošću. Takvi će kršćanski i crkveni korijeni ulaskom Hrvatske u Europsku uniju doživjeti velike preinake, no hoće li zbog toga biti ugroženi? Podsjetimo se da na toj razini kršćanski korijeni nisu znatno bili ugroženi ni tijekom duge komunističke vlasti. Ako su preživjeli komunizam, zašto ne bi preživjeli i modernu demokratsku Europu i njezina načela?

Za obje ove razine vrijedi načelo da Europska unija nije nekršćanski ni ateistički orijentirana društvena zajednica, ali je sazdana na liberalnim principima. Stoga treba očekivati da će se sekularizacija razmahati i očitovati u većoj mjeri u već poznatim svojim manifestacijama, ali i u nekim novima, npr. u padu broja dominikanata (posjeta crkvi), u padu broja brakova sklopljenih u Crkvi, u padu broja građanski vjenčanih, u rastu broja agnostika koji će se različito ponašati prema ponudi Crkve, u širokoj lepezi od krajnje tolerantnih prema vjeri do ateista, u padu broja djece i krštenika. Taj trend, međutim, već je odavno prisutan na ovim prostorima neovisno o našem ulasku u Europsku uniju.

Problem je uvidjeti jesu li ugroženi oni kršćanski i crkveni korijeni koji su u hrvatskom narodu povijesno bili u temeljima nekih struktura, koji su nadah-

njivali ili bi trebali nadahnjivati rješenja na političkom, gospodarskom, socijalnom i kulturnom planu. Drugim riječima, hoće li kršćanski korijeni u svijesti hrvatskih građana unutar Europske unije moći biti dovoljno jaki da utječu na strukture društva i države, na zakonodavstvo, politiku i gospodarstvo? Valja npr. sagledati mogućnost ugroženosti kršćanskih korijena na području socijale ukoliko se socijalna problematika svede samo na problem financiranja i potpuno odvoji od principa solidarnosti koji je temelj kršćanske socijalne politike. Kako će nova situacija utjecati na odnos vjerskog identiteta i onog nacionalnoga? Hoće li ulazak u Uniju pospješiti stvaranje društvene solidarnosti i ostalih društvenih kreposti kao što su tolerancija, transparentnost, supsidijarnost? Hoće li pospješiti razvoj javnog mnijenja u Crkvi? Na ovoj razini postoji najveći problem eventualne ugroženosti kršćanskih korijena hrvatskog naroda.

Konačno, na četvrtoj razini važno je razmotriti kako ulazak u Europsku uniju može pružiti veliku pastoralnu korist našoj domovinskoj Crkvi na raznim područjima njezina djelovanja.

Više je nego jasno da se te razine u praksi ne može precizno razdvojiti. One su međusobno višestruko isprepletene.³ No, očito je da se na zadnje dvije razine rješava ključno pitanje o eventualnoj ugroženosti naših kršćanskih i crkvenih korijena.

4. U kakvu Europsku uniju ulazimo?

S obzirom na to da je Europska unija još uvijek u fazi eksperimenta, što postaje posebno razvidno nakon nedavnih događanja i raslojavanja unutar Unije, govor o ugroženosti ili neugroženosti hrvatskih kršćanskih i crkvenih korijena u ovoj asocijaciji još uvijek može biti samo hipotetičan.⁴ No, valja znati prije svega u kakvu to Uniju zapravo ulazimo. Radi se očito, i to potvrđuju zadnji događaji povezani s dužničkom krizom, o zajednici koja muku muči u definiranju vlastitog identiteta. Alain Finkielkraut, pariški novinar i filozof, tvrdi da ako je istina da je Europa onakva kakva je bila prije Auschwitza dovela do njega, onda Europa danas u ime sjećanja na Auschwitz želi biti isključivo Europa vrednota. Auschwitzu nastoji suprotstaviti ljudska prava. Ona dakle nema više ni povijesti ni zemljopisa, nego samo vrednote. Ona je zajednica kojoj je kozmopoliti-

³ »Ni najpreciznije pravne norme ne mogu sačuvati društvo od pada u divljaštvo i moralni marazam, ako nisu ukorijenjene u nepisanim zakonima čestitosti i pravednosti«, Andrija CRNKOVIĆ, Prva dionica hrvatskog puta u Europsku uniju, u: *Crkva u svijetu*, 40 (2005.) 3, 398.

⁴ Usp. Špiro MARASOVIĆ, Hrvatska EU-patija i EU-tanazija, u: *Nova prisutnost*, 8 (2010.) 3, 406–411.

zam jedini sadržaj. Autor, prisjećajući se velikog njemačkoga sociologa Ulricha Becka, potvrđuje njegov stav kako je Europa supstancijalna praznina povezana s radikalnom snošljivošću. »Opasna se supstancija zamjenjuje procedurama i postaje se tolerantan jer, na koncu konca, ne postoji više nikakav identitet u ime kojeg bi se moglo reći da je netko Europljanin, a da netko drugi to nije.«⁵

Radi se o sveprisutnom »braku« u koji je zapadna civilizacija upala, braku između horizontalizma i liberalizma. Horizontalizam čovjekove korijene vidi samo u sociološkim i materijalnim čimbenicima koji svoj maksimum doživljavaju u slobodi, demokraciji, uživanju ljudskih prava, materijalnom komforu konzumerizma, a liberalizam uvjerava čovjeka da je on sam, kao individua, vrhovni sudac svojih vlastitih djela i postupaka.⁶ Na djelu je »novi oblik ateizma« koji u sebi objedinjuje apsolutni ateizam (nijekanje Boga) i pozitivni ateizam (borba protiv Boga i svega što priziva Boga). Takav »građanski racionalizam« »i danas je živ i jedan je od glavnih izvora i obilježja suvremene zapadne civilizacije, praktički agnostičke i ravnodušne spram bitnih pitanja transcendencije i duha«⁷.

Glavi problem svodi se na zaborav Europe svojih vlastitih kršćanskih korijena. »Slabljenje kršćanske baštine praćeno je 'praktičnim agnosticizmom i vjerskom ravnodušnošću' te nedostatkom globalne solidarnosti. Budu li i nadalje slabili kršćanski korijeni, a na to upućuju svi dosadašnji trendovi na vjerskom području, Europi će zacijelo još više nedostajati ono na što se već dugo u različitim kontekstima i prigodama kao deziderat ukazuje, a to je 'duša Europe'«⁸

Hrvatski biskupi u pismu povodom pristupnih pregovora za ulazak Hrvatske u Europsku uniju tvrde kako je najveća slabost Unije »gubljenje kršćanskog spomena i baštine, praćeno svojevrsnim praktičnim agnosticizmom i vjerskom ravnodušnošću, zbog čega mnogi Europljani ostavljaju dojam kao da žive bez duhovnih korijena i poput baštinika koji su se ponijeli rasipnički prema baštini što ju im je prenijela povijest«⁹.

Rađanje Europske unije popraćeno je dvjema antropološkim zabludama. Prva je bila ona marksistička, koja čovjeka svodi na materiju, a druga je ona divljeg kapitalizma, koja ga svodi na ekonomski čimbenik. Ivan Pavao II. borio se protiv obje. Dosad, međutim, nije zaživjela treća opcija antropološkog poimanja

⁵ Neven ŠIMAC – Alain FINKIELKRAUT – razgovor, u: *Nova prisutnost*, 5 (2007.) 1, 100.

⁶ Usp. Ivan SUPIČIĆ, Na rubu stranice europske i svjetske povijesti – pozivi i izazovi sadašnjega časa, u: *Nova prisutnost*, 1 (2003.) 2, 218.

⁷ *Isto*, 219.

⁸ Nediljko A. ANČIĆ, Ponosno i uzdignuta čela u EU?, u: *Nova prisutnost*, 8 (2010.) 3, 413.

⁹ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Pismo hrvatskih biskupa u povodu pristupnih pregovora za ulazak Hrvatske u EU*, br. 13.

čovjeka koja ga sagledava u integralnom smislu. Zato možemo reći da »trenutačna kriza i nedostatak jedinstva pokazuje, između ostaloga, i neprepoznavanje kršćanskih korijena i vrednota za buduće oblikovanje Europe«¹⁰.

Drugim riječima, ako čovjek ne želi postati rob tehničko-znanstvenih dostignuća koja mu oduzimaju dobar dio dostojanstva, on mora biti stavljen u stanje da se može prisjećati svojih korijena. To vrijedi za kult koji je svojevrsna memorija, ali pitanje je može li to vrijediti i na kulturalnom i političkom nivou. Korijeni, posebno oni kršćanski iz kojih izvire vrijednosti, temelj su civilizacije i humanog napretka. Ima pravo akademik Ivan Supićić kada tvrdi da »civilizacija i globalizacija ne napreduju u sadašnjem času jednakim koracima. Čini se kao da prva sve više zaostaje za drugom.«¹¹ Jednom riječju, u današnjoj Europskoj uniji kao da su »Bog« i »kršćanstvo« postali strani pojmovi. Usprkos tome nemali broj ljudi s nadom gleda u budućnost Europe i na njezinu potrebu za kršćanskim korijenima. Peter Hünemann u tekstu naslovljenom »Strani Bog – obećanje za europski dom« zaključuje: »Vjera, nada i ljubav, ljudske forme ostvarivanja Božjega obećanja, daju isto tako polet izgradnji nove solidarne racionalnosti, sukladno životnim oblicima i institucijama ukoliko omogućuju kritičko-distancirano i pomireno prihvaćanje vlastite povijesti s obzirom na budućnost.«¹² Ništa manje optimističan nije ni kardinal Christoph Schönborn, koji, nakon opširne analize uloge kršćanstva u oblikovanju svijeta i suživota na europskim prostorima od početka do danas, zaključuje: »Strano tijelo u Europi, a ipak i korijen: to je napeta situacija kršćanstva u sekularnoj Europi. Ona često kršćanstvo gleda kritički, i dobro je da je tako. Europa treba proročki govor evanđelja kao blagotvorni uzrok nemira. Ali kršćanstvo treba također kritičko propitivanje sekularne Europe. To mu čini dobro. Budi ga, izaziva ga. Postavlja mu neumoljivo pitanje o njegovoj vjerodostojnosti. U dubini, vjerujem, Europa čezne za autentičnim kršćanstvom. Jer svi mi, sekularni i vjernički Europljani, potajno znamo: korijen, koji Europu i u budućnosti može nositi, upravo je taj: vjerodostojno, svom izvoru vjerno kršćanstvo, koliko god nam također ponekad izgledalo strano. Ne treba li Europa žurno novu ljubav prema tom tako dalekom, a ipak tako blizom kršćanstvu?«¹³

¹⁰ Željko TANJIĆ, Elementi kršćanske baštine u stvaranju ujedinjene Europe, u: *Nova prisutnost*, 1 (2003.) 1, 68.

¹¹ Ivan SUPIČIĆ, Na rubu stranice europske i svjetske povijesti – pozivi i izazovi sadašnjega časa, 213.

¹² Peter HÜNEMANN, Strani Bog – obećanje za europski dom, u: Nediljko Ante ANČIĆ – Nikola BIŽACA (ur.), *Crkva između proročkog poslanja i konformizma*, Split, 1999., 152.

¹³ Christoph SCHÖNBORN, Strano tijelo ili korijen? Kršćanstvo i njegovo značenje za Europu, u: *Communio*, 37 (2011.) 112, 108.

Samo, dakle, ako kršćani budu u poziciji da se mogu sjećati i svojih kršćanskih korijena i pozivati se na njih, oni će biti plodonosan čimbenik u ujedinjenoj Europi. Hoće li Hrvatima u Europskoj uniji biti to omogućeno?

5. Perspektive hrvatskih kršćanskih i crkvenih korijena u Europskoj uniji

Hrvatska će imati problema oko očuvanja svog kršćanskog nasljeđa. I to zbog nekoliko razloga. Iz proteklih godina, koliko su trajali pregovori, stekli smo dojam da Hrvatska još nije dovoljno sazrela ni dosegla onaj stupanj razvoja koji bi joj omogućio, kao svakoj istinskoj i samostalnoj državi, da učinkovito ostvaruje i brani interese svojih građana na političkom, gospodarskom i kulturnom planu.¹⁴ Ako su, sukladno riječima Vladimira Drobnjaka, glavnog hrvatskog pregovarača, rezultati pregovora jedna simbioza politike i struke, onda ima pravo Andrija Crnković ustvrditi da imamo razloga za strah, jer se dosad u Hrvatskoj ni politika ni struka nisu pokazale dovoljno vjerodostojnima.¹⁵ Sve to pak ne znači da će ovo nasljeđe automatski biti ugroženo samim ulaskom u Europsku uniju. Možemo iznijeti nekoliko primjera.

5.1. Katolička konfesija i hrvatski identitet

Nedvojbeno je da je tijekom povijesti pripadnost Katoličkoj crkvi većine hrvatskog naroda igrala odlučujuću ulogu u homogeniziranju hrvatske nacije, očuvanju njezina identiteta, a u najnovije vrijeme i u uspostavi moderne demokratske hrvatske države. Pitanje formalne pripadnosti Katoličkoj crkvi poistovjećivalo se gotovo s pitanjem hrvatskog nacionalnog identiteta, odnosno s pripadnošću hrvatskom narodu. Možemo se složiti s tvrdnjom Špire Marasovića da je često u hrvatskoj povijesti, a djelomično i danas, pitanje nacionalnog jedinstva u svijesti građana bilo jače naglašeno nego pitanje eklezijalnog jedinstva.¹⁶ Ta će povezanost unutar Unije svakako oslabiti. No, ovdje se postavlja dvostruko pitanje. Prvo pitanje: Je li ovo jedinstvo dvaju identiteta bilo istinska stvarnost ili svojevrstan mit? Ako je bilo stvarnost, kako to da je tijekom trajanja pregovora taj narod, čiji je katolički identitet bio bitna poluga stvaranja države, bio gotovo isključen iz svih rasprava o brojnim temama koje

¹⁴ Usp. Špiro MARASOVIĆ, Hrvatska EU-patija i EU-tanazija, 408–409.

¹⁵ Usp. Andrija CRNKOVIĆ, Prva dionica hrvatskog puta u Europsku uniju, 393.

¹⁶ Usp. Špiro MARASOVIĆ, Vjernik u Hrvatskoj pred novim opredjeljenjima, u: *Nova prisutnost*, 1 (2003.) 1, 88, 92.

zadiru ne samo u gospodarstvo i politiku nego i u sadržaje koji su bitni kako za nacionalni tako i katolički identitet, kao što je npr. pitanje granice, razni dokumenti na temelju kojih će nastati zakoni o nekim važnim bioetičkim temama itd. Drugo pitanje koje se nameće glasi: Ako će ulaskom u Europsku uniju svakako oslabiti nacionalni identitet, barem neke njegove sastavnice, nije li to prigoda za jačanje eklezijalnog identiteta? Jednom riječju, ulaskom u Uniju u Hrvatskoj se može dogoditi svojevrsan prijelaz od vjernosti Crkvi samo zato jer ona čuva vjerski i nacionalni identitet, što je bilo prisutno i za vrijeme komunizma, na vjernost Crkvi kao narodu Božjem, kako sugerira Ivan Bodrožić.¹⁷ Nije isključeno da će upravo eventualna ugroženost kršćanskih korijena kod mnogih vjernika ojačati osjećaj pripadnosti Crkvi. Uostalom, to se događalo tijekom povijesti uvijek kada su društvo, država i nacija bili u krizi.

Već je prilično jasno da se pojam identiteta kako državnoga tako i crkvenoga ne može upotrebljavati samo s negativnim konotacijama »kao nešto što je jednako 'biti' ili 'jezgri', dakle kao nešto što se zapravo odupire utjecaju vremena i povijesti, kao 'fiksirana apstrakcija' slična Platonovim idejama«¹⁸, nego se radi o pojmu koji podliježe nekom povijesnom razvoju, ovisno o povijesnim i kulturnim čimbenicima.

Ako je povezanost dvaju identiteta, katoličkoga i nacionalnoga, barem u zadnjih nekoliko desetljeća, postala više mit nego stvarnost,¹⁹ zašto bi rušenje toga mita bilo nužno ugrožavanje kršćanskih korijena? Drugim riječima, i ovaj smo mit već sami u dobroj mjeri raskrinkali. Dovoljno je analizirati nacionalnu politiku posljednjih desetljeća i vidjeti koliko je u njoj bila prisutna ikakva kršćanska etika.

5.2. Socijalna problematika

Europska unija nastala je kao pokušaj osiguravanja bolje socijalne sigurnosti svih njezinih građana. S vremenom, međutim, pod naletom liberalizma, socijalna dimenzija izgubila je svoju povezanost s načelom solidarnosti, gdje je kršćanski svjetonazor imao veliku ulogu. Sva pitanja u svezi socijale s vremenom su se svela na tehnička pitanja financiranja socijalne brige za one najsiromašnije. Može se pretpostaviti da bi se ulaskom Hrvatske u Uniju subtilna veza između socijalne dimenzije države i kršćanskog svjetonazora mogla

¹⁷ Usp. Ivan BODROŽIĆ, Crkva – nacija – država, u: *Nova prisutnost*, 1 (2003.) 2, 263–264.

¹⁸ Željko TANJIĆ, Elementi kršćanske baštine u stvaranju ujedinjene Europe, 65.

¹⁹ Usp. Josip BALOBAN (ur.), *U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, Zagreb, 2005.

postupno izgubiti te da bi briga za socijalno ugrožene postala samo tehničko pitanje izdvajanja sredstava iz proračuna ili iz nekih europskih fondova. Socijalno bi pitanje tako postalo čisto pragmatično, tehničko i političko pitanje.²⁰ U takvu scenariju postoji velik rizik za one skupine ljudi koje »nisu isplative«, ne donose političke bodove ili nekakvu ekonomsku korist. »Anglo-američka liberalistička trgovačko-financijska i gospodarska ideja još će jače stisnuti, uglavnom za sada ipak prema 'socijali' orijentiranu, kontinentalno-europsku ideju«, tvrdi Stjepan Kušar.²¹ Nije, stoga, čudno ako papa Benedikt XVI. opetovano poručuje kako se evanđelje i socijalna sfera ne mogu dijeliti.²² Ugroženost kršćanskih korijena na tom planu, iako su oni ovdje možda manje vidljivi, mogla bi biti najdramatičnija.

Bit će teško očuvati slobodnu nedjelju kao »najstariji socijalni zakon uopće«²³. No, i u ovom smislu već učinili korake koji su pitanje profita stavili iznad pitanja ljudskog prava na odmor. Tu nam Europska unija ne može ništa ugroziti.

5.3. Problem ksenofobije

U ovom se trenutku Europska unija suočava s problemom nedovoljno kontroliranog priljeva stranaca, što joj predstavlja gospodarski, socijalni, ali i politički izazov koji katkada graniči sa ksenofobijom. S druge strane, nedvojbeno je da su upravo kršćanski korijeni u hrvatskom narodu razlog visokog stupnja tolerantnosti prema strancima i različitim, da su oni temelj naše zavidne multikulturalnosti koja katkada manjine i strance »pretpostavlja« većini u hrvatskom narodu. Svjedoci smo privilegija koje uživaju manjine, ali i velikog priljeva stranaca drugih vjeroispovijesti i svjetonazora prema kojima u Hrvatskoj nije zabilježen nikakav značajniji incident. Stoga se možemo složiti s tvrdnjom Stjepana Kušara da »ako se želi govoriti u prilog ulaska Hrvatske u Europsku uniju, onda valja voditi računa o tome da će i na nas pasti ksenofobna sjena stanovnika Unije te razmisliti o tome kako joj se othrvati i što se sve pritom

²⁰ Usp. Josip GRBAC, Političko-društveni vid supsidijarnosti. Teoretsko utemeljenje supsidijarnosti u društvenom i političkom životu, u: *Bogoslovska smotra*, 79 (2009.) 1, 27–28.

²¹ Stjepan KUŠAR, Hrvatska i Europska unija – Treba li Republika Hrvatska ući u Europsku uniju?, u: *Nova prisutnost*, 4 (2006.) 1, 173.

²² Usp. Maximilian AICHERN, Herausforderung Europa. Aufgaben für Christen und Kirchen, u: *Umbrüche gestalten, sozioethische Herausforderungen im neuen Europa*, Wien – Würzburg, 2008., 259–267.

²³ *Isto*, 263.

riskira«²⁴. U tom slučaju može se dogoditi ugroženost naših kršćanskih korijena ulaskom u Europsku uniju. Ali možemo cijelu problematiku sagledati i drukčije. Možda nama članstvo u Uniji može pomoći u stvaranju svojevrsne kriteriologije koja će nam pomoći da se kvalitetnije postavimo u odnosu na priljev stranaca u Hrvatsku, pogotovo onih s Istoka, koji nam donose neke nama nepoznate uzuse i svjetonazore. Iz dokumenata o pristupanju Hrvatske u Uniju vidljivo je da su se neke zemlje poput Njemačke i Austrije pa i Italije u tom smislu izborile ili će se izboriti za pomalo drukčiji status od onoga koji imaju druge zemlje. Ni u ovom segmentu, dakle, nije rečeno da su kršćanski korijeni ugroženi.

5.4. Supsidijarnost bez solidarnosti

Eventualna (ne)ugroženost kršćanskih korijena u Europskoj uniji ne nazire se na načelnom planu gdje Unija zastupa sve one vrijednosti koje imaju kršćanske korijene. Problematičnost se nazire tek kada sagledamo konkretnu primjenu tih načela. Tako se npr. Europska unija u svom funkcioniranju opredjeljuje za princip supsidijarnosti, koji je izvorno kršćanskog podrijetla. Međutim, nigdje se to načelo ne dovodi u nekakvu povezanost s drugim načelom istovjetne važnosti a to je načelo solidarnosti.²⁵ Ta su dva načela u kršćanskom nauku nerazdvojiva. Logično je da se načelo supsidijarnosti svodi na tehničko pitanje određivanja suvereniteta i mogućnosti intervencije Unije u rješavanju problema država članica. Supsidijarnost bez solidarnosti: tu leži razlog takvu odugovlačenju pregovora Unije s Hrvatskom jer Unija u definiciji svojih budućih odnosa s Hrvatskom nije pokazala nimalo solidarnog razumijevanja za probleme rata i poraća u Hrvatskoj. No, ne smijemo zaboraviti da je supsidijarnost u Uniji shvaćena kao političko a ne antropološko pitanje. Zato je pogrešno zalaganje za supsidijarnost na razini Europske unije interpretirati kao opciju Unije za kršćanske korijene. Takvo tehničko i političko gledanje na jedan princip kršćanskog podrijetla imat će dalekosežne posljedice ne samo na politički suverenitet nego i na ustroj raznih socijalnih službi, koje će sve više preuzimati niže razine vlasti i usluga. Kriteriji dodjele socijalnih službi bit će očito tehnički i financijski, a problem solidarnosti prema tzv. »neisplativim« socijalnim slučajevima ostat će u drugom planu.

²⁴ Stjepan KUŠAR, Hrvatska i Europska unija – Treba li Republika Hrvatska ući u Europsku uniju?, 73.

²⁵ Usp. Josip GRBAC, Političko-društveni vid supsidijarnosti, 26.

5.5. Obitelj i bioetičke teme

Očuvanje hrvatskih kršćanskih korijena bit će najteže u sferi očuvanja i promocije obitelji te na bioetičkom planu. To, međutim, nije problem samo Hrvatske jer se s njim suočavaju i ostale zemlje članice. Egon Kapellari iz austrijske perspektive govori o problemu uspostave tzv. *Leitkultur* u Europi koja će na razini Unije biti prožeta kršćanskim vrijednostima, a s druge strane poštivati specifičnosti kulture pojedine zemlje. On uočava tri temelja takve kulture: a) zalaganje kršćana za sveopću dobrobit, a to znači bezrezervnu suradnju s tzv. »pozitivnim laicitetom«. To znači suradnju kršćana sa svima kojima je ljudski, humani napredak Europske unije na srcu; b) zalaganje za osobno dostojanstvo i socijalnu pravdu: stvaranje »kulture priznavanja drugoga«, koja je neostvariva bez priznanja ljudskog dostojanstva bez ikakvih uvjeta. Osobna prava ne mogu ovisiti o državi, roditeljima ili nekakvom drugom subjektu; c) zalaganje za poštivanje i promociju života.²⁶

Papa Benedikt XVI. u govoru hrvatskim biskupima za njihova pohoda *Ad limina apostolorum* 6. srpnja 2006. godine nabraja ono što bi mogli biti hrvatski kršćanski i crkveni korijeni: istina o čovjeku, pravo svih na život od začeca do smrti, priznavanje duhovne dimenzije čovjeka u kojoj se ukorjenjuje njegovo neotuđivo dostojanstvo.²⁷ Biskupi posebno naglašavaju problem monogamnog braka: »To što vrijedi za Europu, vrijedi na poseban način i za nas u Hrvatskoj, gdje su, kao rijetko gdje drugdje, brak i obitelj, obiteljske i susjedske veze, rodbinsko zajedništvo i tradicija oduvijek bili na cijeni. Budući da se u sadašnjim okolnostima pojavljuju tim vrednotama oprečne tendencije, potrebno je dodatno se o njima brinuti i štititi prikladnim zakonodavstvom i drugim mjerama.«²⁸ Zakonodavstvo se u Hrvatskoj, međutim, neovisno o zahtjevima Europske unije nije pokazalo dostatnim u tom smislu. Josip Baloban, nakon analize podataka empirijskog istraživanja, s pravom zaključuje kako je u najnovije vrijeme hrvatski zakonodavac iskazao nepovjerenje u hrvatsku obitelj jer je stvorio nekoliko zakona koji ne promiču i ne štite obitelj, čime udovoljava određenoj manjini kako u Hrvatskoj tako i u Europskoj uniji.²⁹ Slično možemo

²⁶ Usp. Egon KAPPELLARI, *Katholische Perspektiven zum europäischen Einigungsprozess*, u: Helmut RENÖCKL – Stjepan BALOBAN (ur.), *Jetzt die Zukunft gestalten. Sozialethische Perspektiven*, Wien – Würzburg, 2010., 307–314.

²⁷ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Pismo hrvatskih biskupa u povodu pristupnih pregovora za ulazak Hrvatske u EU*, br. 16.

²⁸ *Isto*, br. 19.

²⁹ Usp. Josip BALOBAN – Gordan ČRPIĆ, *Werte als Wegmarken an den Wegen in die Zukunft*, u: Helmut RENÖCKL – Stjepan BALOBAN (ur.), *Jetzt die Zukunft gestalten. Sozialethische Perspektiven*, 192.

reći i za problematiku bioetike. Nije rečeno da će kršćanski korijeni u sferi bioetike automatski i u svakom slučaju biti ugroženi. U listopadu 2011. godine Sud pravde Europske unije odbio je zahtjev jednog njemačkog istraživača koji je tražio da mu se odobri uporaba matičnih stanica dobivenih iz ljudskih embrija za liječenje Parkinsonove bolesti. Sud je uvažio argumente koje mu je u tom smislu podastrijela organizacija *Greenpeace*. U ovim slučajevima vidljivo je da na ovoj razini kršćanski korijeni neće automatski biti ugroženi ulaskom u Europsku uniju. Puno je važnije pitanje postoje li u Hrvatskoj organizacije civilnog društva koje će efikasno bdjeti nad tim korijenima. Ovdje svakako postoji i problem efikasnosti naših katoličkih udruga.

5.6. Uspostava društvenih kreposti

Ono što valja imati na umu jest činjenica da će ulazak u Uniju zacijelo pomoći Hrvatskoj u uspostavi nekih zaboravljenih ili zapostavljenih društvenih kreposti. Mislimo na problem poštenja u gospodarenju općim dobrom, na transparentnost u poslovanju i financiranju i tome slično. S obzirom na to da je Hrvatska mlada demokratska zemlja, poštivanje društvenih kreposti prepušteno je dobroj volji i savjesti pojedinaca što je uzrokovalo nemile posljedice na svim razinama. Nužno je, dakle, učiniti ove kreposti obvezatnima i podložnima sankcijama za svakoga tko je profesionalno u službi općega dobra. Iz dokumenata Europske unije, posebno kada se radi o korupciji, nazire se da su povrede tih kreposti povezane s preciznim sankcijama i da će se i u tom smislu odvijati tzv. monitoring Unije nad Hrvatskom. Možemo se, dakle, nadati da će ulazak u Uniju pomoći ozdravljenju politike i ostalih sektora društva od korupcije i klijentelizma. U tome se vidi očuvanje kršćanskih korijena. Socijalni nauk Crkve, naime, na korupciju i ostale čimbenike koji potkopavaju zajedničko dobro ne gleda samo kao na društvenu štetu nego i kao na istinski grijeh.

5.7. Izazov za Crkvu u Hrvatskoj

Hoće li ulazak Hrvatske u Europsku uniju pomoći našoj Crkvi da spremnije i efikasnije odgovori izazovima sadašnjeg trenutka? Vjerojatno hoće, ali pod uvjetom da učinimo neke iskorake.

Moramo nastaviti s empirijskim istraživanjima kako bismo konstantno stjecali točnije i potpunije spoznaje raznih manifestacija same sekularizacije i njezina opsega u nas. Ulazak u Uniju omogućit će biskupima znatnu mogućnost ulaska u veće asocijacije nego što je Hrvatska biskupska konferencija i dati

im uvid u domete sekularizacije i u nastojanja da ju se zaustavi. Iskustva iz drugih zemalja mogu biti dragocjena. Teolozima i kršćanskim etičarima otvorit će vrata u djelotvorne organizacije s jasnim aktivnim programom te pružiti dovoljno znanja, utemeljenog na iskustvu, kako bi pomogli osnivanje političkih stranaka koje će u svojim programima jasnije zastupati kršćanska načela od stranaka koje su zadnja dva desetljeća izrasle na hrvatskim prostorima.

Kršćanske korijene čuvaju ljudi, a ne materijalna dobra. Ulazak u Uniju mora dovesti do jasne spoznaje da naša Crkva ne smije ulagati materijalna i novčana sredstva prvenstveno ili isključivo u infrastrukturu, nego u ljude. Zakonitost globalizacije koji kaže da će za svaku državu u budućnosti najveće bogatstvo biti ljudski kapital vrijedi i za Crkvu. To znači da je za Hrvatsku u Europskoj uniji bitno pitanje kvalitetnog katoličkog sveučilišta koje će nuditi komplementaran a ne zamjenski studij u odnosu na druga učilišta. To također znači da se što hitnije mora na svim katoličkim učilištima ustrojiti i alternativan, tj. dvopredmetni studij. Ništa manje važno je i pitanje stvaranja katoličkih udruga koje neće biti samo molitvene ili karizmatske s visokom dozom afektivne religioznosti, nego će biti »politički« i etički relevantne u svim porama društva.

Zaključak

Nadbiskup Ivan Devčić tvrdi kako kršćani u Hrvatskoj mogu unutar Europske unije lakše pronaći istinski odnos prema vlastitoj tradiciji, kako im ona ne bi postala balast, umjesto da im inspirira put u budućnost. To ne znači napuštanje korijena koje predstavlja tradicija, nego nužnost izlaska iz tradicionalnih okvira koji priječe suočavanje s modernim svijetom i čovjekom.³⁰

Sve u svemu, možemo sa Stjepanom Kušarom zaključiti sljedeće: »Što se religijske strane ulaska tiče, mislimo da tu nema nekih bitnih problema ni opasnosti. Prednosti i nedostaci naše dosadašnje globaliziranosti već su na tom području dovoljno vidljivi... Ne treba se bojati tzv. nekršćanske ili laicističke Europske unije – taj je duh u nas već dobro prisutan i ne treba se zanositi našom hrvatskom 'kršćanskom' dušom, nego valja vidjeti i pratiti sve duhovno-kulturalne mijene u držanju naših ljudi te na to reagirati prijedlozima, a ne galamom i zgražanjem. Crkva tu ima neizmjereno široko polje rada, ali se bojimo da je još uvijek, mentalitetno, pod utjecajem samoupravno-komu-

³⁰ Usp. Ivan DEVČIĆ, *Christliche Inspirationen für die Zukunft Europas*, u: Herbert PRIBYL – Helmut RENÖCKL (ur.), *Was macht Europa zukunftsfähig? Sozialethische Perspektiven*, Wien – Würzburg, 2004., 41.

nističke zavjetrine koja joj je 'omogućavala' da eventualno kuka i galami zatvorena u 'sakristiju'.³¹

Jednom riječju, ako govorimo o ugroženosti kršćanskih i crkvenih korijena, pogotovo ukoliko oni inspiriraju strukture i zakonodavstvo, onda razloge za njihovu ugroženost ne treba tražiti prvenstveno u Europskoj uniji. Puno bi svrsishodnije bilo tražiti ih kod nas samih, ponajprije u djelovanju Crkve danas u Hrvatskoj, a pogotovo neposredno prije nego izađemo na izbore.

Summary

THE (NON)THREAT TO CROATIAN CHRISTIAN AND ECCLESIAL ROOTS IN THE EUROPEAN UNION?

Josip GRBAC

Theology in Rijeka – Dislocated Studies of Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Tizianova 15, HR – 51 000 Rijeka
jgrbac@rijeka.kbf.hr

Christian and ecclesial roots that shaped the ethos of the Croatian people throughout history to this day can be observed at several levels. The first level concerns the personal awareness of the majority of Croatian citizens who have lived their religiousness, their membership in the Church, and congruous Christian morals, in spite of the challenges of the times. The second level of Christian and Church roots are those derived forms of life that have taken roots in tradition, culture, art, and folklore. The third level is structural, that is, the one that concerns vivifying the personal religious and ethical principles of the individual in social structures and the community, starting from the family and on to the wider community and to the highest governmental levels of the state. These Christian and Church roots in Croatia will experience major changes once Croatia joins the European Union. However, this does not necessarily mean that they will be threatened. The problem of (non)threat to Christian roots does not concern only and primarily the preservation of the »Christian soul« in Croatian citizens. On the first level, this »soul« has already entered the process of its demise due to the processes of globalisation which have had impact on Croatian society. There are numerous examples of this in, for example, the way the faith is practiced as a cult as well as in personal morals. Similarly, one should not expect that the Christian roots observed at the second level will be damaged. These forms of religiousness in tradition, culture and

³¹ Stjepan KUŠAR, Hrvatska i Europska unija – Treba li Republika Hrvatska ući u Europsku uniju?, 79.

folklore that have become through passage of time almost mythological, will surely be weakened but this does not need to be seen as a danger to the lives of Croatian citizens, their religiousness and their Church. The problem consists mainly in detecting whether there is a threat to those Christian and Church roots which have been historically inbuilt into some fundamental structures of Croatian society and that have inspired good decisions on the political, economic, social and cultural level. In other words, the key issue concerning the (non)threat is related to the problem whether religious roots of the awareness of Croatian citizens within the European Union will be sufficiently strong to have an impact on the structure of society and the state, and its legislation, policies and economy. It would be worthwhile, for example, to reflect on the possibility of a threat to Christian roots in the field of social welfare and if that issue will become merely a matter of financing, while no attention will be paid to the principle of solidarity, which is constitutive of the foundations of Christian social policy. The new situation will surely impact relations between the religious and the national identity. However, one can expect that joining the Union could improve social solidarity and other social values in Croatia, such as tolerance, transparency, subsidiarity and also the development of public opinion in the Church. Finally, it is important to point out that Croatia's accession to the EU could offer major pastoral benefits for our homeland Church at various levels of its activities.

Key words: *Christian and Church roots, (non)threat, European Union, identity, xenophobia, solidarity, subsidiarity, social values, bio-ethics, Church in Croatia.*